

УДК 343.141/143(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.12>

ЗАГАЛЬНІ УМОВИ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Крикунов О.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального правосуддя
та правоохоронної діяльності*

*Волинського національного університету ім. Лесі Українки
ORCID: 0000-0003-4573-8853*

Денісова Г.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальних юридичних дисциплін
Рівненського інституту*

*Київського університету права НАН України
ORCID: 0000-0001-7721-7580*

Крикунов О.В., Денісова Г.В. Загальні умови допустимості доказів у кримінальному провадженні.

Вимога допустимості доказу логічно витікає із положень Конституції та КПК України про верховенство права та законність кримінального провадження, презумпцію невинуватості. Завдання кримінального процесу також досягаються через застосування норм про допустимість доказів. Доказ визнається допустимим за одночасного дотримання двох загальних умов: 1) позитивної – він отриманий із неухильним дотриманням порядку, встановленого чинним кримінальним процесуальним законодавством (ст. 86 КПК); 2) негативної – доказ сформовано без істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією, Законами та ратифікованими міжнародними договорами України (ст. 87 КПК). Оцінка допустимості доказу з огляду на дотримання чинного кримінального процесуального порядку при його отриманні передбачає комплексний підхід. Нами окреслено сукупність із семи загальних процесуальних умов збирання (формування) та використання доказів, які є загальними умовами їх допустимості. Також було вказано на спеціальні норми (винятки із загальних правил КПК та норми, які діють під час воєнного стану), які впливають на допустимість доказів. Недопустимими є також докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією, Законами та ратифікованими міжнародними договорами України. Розглянуто зміст і сферу застосування правила “отруйних плодів” як підстави для визнання похідних доказів недопустимим. Відзначено, що до переліку безумовних підстав для визнання доказів недопустимими у ч. 2 ст. 87 КПК слід включити норму про дотримання права свідка на адвоката, права потерпілого на представника, права осіб, які не володіють мовою судочинства, на перекладача, права на законного представника для неповнолітніх, обмежено чи цілком недієздатних осіб. Доказування підстави для визнання доказів недопустимими через істотні порушення прав людини здійснюється диференційовано: при застосуванні ч. 1 ст. 87 КПК необхідно вказувати, яке право учасника кримінального провадження порушено і в чому проявляється істотність такого порушення. Якщо наявна безумовна підстава для визнання доказів недопустимими (ч. 2-3 ст. 87 КПК), то суду достатньо констатувати відповідне порушення прав, не надаючи окремої оцінки його істотності. Узагальнено тенденції і колізії практики Верхового Суду щодо оцінки допустимості доказів, визнання їх недопустимими у кримінальному провадженні.

Ключові слова: докази, оцінка доказів, допустимість, визнання доказу недопустимими, кримінальне провадження.

Krykunov O.V., Denisova H.V. General conditions of the admissibility of evidence in criminal proceedings.

The requirement for the admissibility of evidence logically follows from the provisions of the Constitution and the Code of Criminal Procedure of Ukraine on the rule of law and the legality of criminal proceedings, and the presumption of innocence. The tasks of criminal procedure are also achieved through the application of rules on the admissibility of evidence. Evidence is considered admissible if two general conditions are met simultaneously: 1) positive – it was obtained with strict adherence to the procedure established by the current criminal procedural legislation (art. 86 of the Criminal Procedure Code of Ukraine); 2) negative – the evidence was formed without a significant violation of human rights and freedoms, guaranteed by the Constitution, Laws and ratified international treaties of Ukraine (art. 87 of the Criminal Procedure Code of Ukraine). Evaluation of the admissibility of evidence in light of compliance with the current criminal procedural order during its receipt involves a comprehensive approach. We have outlined a complex of seven general procedural conditions for the collection (formation) and use of evidence, which are the general conditions for its admissibility. It was also pointed out that there are special rules (exceptions to the general rules of the Criminal Procedure Code of Ukraine and rules in force during martial law), that affect the admissibility of evidence. Evidence, obtained as a result of a significant violation of human rights and freedoms, guaranteed by the Constitution, Laws and ratified international treaties of Ukraine, is also inadmissible. The content and scope of the “poisonous fruit” rule as a basis for declaring derivative evidence inadmissible are considered. It is noted that the list of unconditional grounds for declaring evidence inadmissible in part 2 of art. 87 of the Criminal Procedure Code of Ukraine should include the norm on observing the witness’s right to a lawyer, the victim’s right to a representative, the right of persons, who do not speak the language of the criminal proceedings, to an interpreter, the rights to a legal representative for minors, limited or totally disabled persons. Proving the grounds for declaring evidence inadmissible due to significant human rights violations is carried out in a differentiated manner: when applied part 1 of art. 87 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, it is necessary to indicate which right of the participant in the criminal proceedings has been violated and what is the significance of such a violation. If there is an unconditional basis for declaring evidence inadmissible (parts 2-3 of art. 87 of the Criminal Procedure Code of Ukraine), then it is sufficient for the court to state the relevant violation of rights, without giving a separate assessment of its significance. The trends and conflicts of the Supreme Court’s practice regarding the assessment of the admissibility of evidence and its recognition as inadmissible in criminal proceedings are summarized.

Key words: evidence, evaluation of evidence, admissibility, declaring the evidence inadmissible, criminal proceedings.

Постановка проблеми. Допустимість доказу є його обов’язковою юридичною ознакою, що пов’язується із законністю його отримання сторонами, та є критерієм його судової оцінки. Нормативний зміст допустимості доказів досить лаконічно викладено у приписах т. зв. доказового права, що є загально-процесуальними (ст.ст. 86-87 КПК), а також у змісті інших інститутів кримінального процесуального права. Тому виокремлення комплексу умов допустимості доказів було здійснено у судовій практиці Верховного Суду, наукових працях. Однак цілісного вирішення вказаної прикладної проблеми нами не було виявлено. Судова практика містить доволі розбіжні підходи щодо допустимості доказів та визнання їх недопустимими. Це обумовлює необхідність даного дослідження

Метою даного дослідження є узагальнення та аналіз загальних умов допустимості доказів, підстав для визнання їх недопустимими згідно із КПК, а також у судовій практиці Верховного Суду.

Стан опрацювання проблематики. Питанням доказового права, допустимості доказів у кримінальному процесі присвячено значна кількість наукових робіт. Для написання цього дослідження нами було проаналізовано наукові публікації В.В. Вапнярчука, С. Головатого, Д.В. Зінчука А. Ісаєнка, Є. Каліновської, О.В. Крикунова, а також судову практику Верховного Суду у кримінальних провадженнях.

Виклад основного матеріалу. Судове рішення у кримінальному процесі може вважатися законним та обґрунтованим лише в разі його ухвалення компетентним судом згідно з нормами матеріального права з дотриманням вимог, встановлених КПК України на підставі об’єктивно

з'ясованих обставин, які підтверджені перевіреними та оціненими судом доказами (ст. 370 КПК) [1]. Проте, не всі отримані відомості можуть використовуватися у кримінальному судочинстві, а лише ті, що одночасно мають такі юридичні властивості доказів, як належність, допустимість та достовірність.

Вимога допустимості доказу логічно витікає із положення Конституції України [2], чинного КПК про презумпцію невинуватості. Адже у ч. 3 ст. 62 Основного закону та ч. 3 ст. 17 КПК закріплено правову аксіому про те, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом. Також варто згадати, що у системі завдань кримінального провадження вказано, що на усіх його стадіях має забезпечуватися охорона прав та законних інтересів усіх його учасників, а також, щоб було неухильно виконано належні правові процедури щодо кожного учасника кримінального процесу (ст. 2 КПК). Поза сумнівом, ці завдання досягаються через застосування норм про допустимість доказів, їх джерел.

Узагальнивши ст. ст. 86-87 КПК, можна визначити, що будь-який доказ визнається допустимим за одночасного дотримання двох загальних умов: 1) позитивної – він отриманий із дотриманням порядку, встановленого КПК України; 2) негативної – доказ сформовано без істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією, Законами та ратифікованими міжнародними договорами України. Наш висновок співпадає із позицією А. Каліновської, яка вважає, що вирішення питання допустимості доказів здійснюється судом, виходячи із дотримання законної процедури їх отримання та за відсутності істотного порушення прав і свобод людини як нормативно закріплених критеріїв [3, с. 323].

З приводу першої загальної умови допустимості доказу слід згадати, що ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово зазначав, що визначення допустимості доказів є прерогативою національного права і, за загальним правилом, саме національні суди повноважні оцінювати надані їм докази [4, с. 1197]. При цьому слід пам'ятати, що важливим нововведенням у КПК України є ст. 90, у якій вказано, що як рішення національного суду, так і рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнається Україною (наприклад, ЄСПЛ, МКР), яке набрало законної сили і ним встановлено порушення прав і основоположних свобод людини, має преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів. Отже, у основі визначення допустимості доказів судом є не лише КПК України, а і міжнародна та національна судова практика.

Оцінка допустимості доказу з огляду на дотримання чинного кримінального процесуально-го порядку при його отриманні передбачає комплексний підхід, адже процесуальний порядок є “збірним” поняттям. Свого часу, Верховний Суд у Постанові Пленуму “Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя” від 01 листопада 1996 р. № 9 дав керівне роз'яснення, згідно із яким “докази повинні визнаватись такими, що одержані незаконним шляхом, наприклад, тоді, коли їх збирання й закріплення здійснено або з порушенням гарантованих Конституцією України прав людини і громадянина, встановленого кримінально-процесуальним законодавством порядку, або не уповноваженою на це особою чи органом, або за допомогою дій, не передбачених процесуальними нормами [5, п. 19].

Щодо чинного КПК більш актуальним є сучасний підхід, наведений у постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду (далі – ККС ВС) від 7 серпня 2019 р. у справі № 607/14707/17. У ній було сформульовано правову позицію, за якою доказ є допустимим лише за дотримання сукупності процесуальних умов: 1) його отримання із передбачених у законі джерел доказів; 2) збирання доказів належним (законним) суб'єктом; 3) у законний спосіб було проведено процесуальну дію; 4) дотримано вимоги КПК щодо фіксування вчиненої процесуальної дії. Якщо хоч би одна із вказаних умов не виконана, то отримана інформація не матиме доказового значення [6].

До вказаних ККС ВС умов необхідно додати ще декілька принципових процесуальних приписів щодо допустимості доказу. Насамперед, положення ч. 8 ст. 223 КПК, згідно із якою будь-які слідчі (розшукові) або негласні слідчі (розшукові) дії, проведені з порушенням строків досудового розслідування, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази - недопустимими. Щоправда, як виняток у ст. 214 КПК законодавець дозволив проведення визначених слідчих та інших процесуальних дій для перевірки інформації про кримінальне правопорушення до внесення інформації до ЄРДР. Також після закінчення строків досудового розслідування докази можуть отримуватися за дорученням суду у випадках, передбачених ч. 3 ст. 333 КПК [7, с. 153].

Також законодавець у ч. 12 ст. 290 КПК вказав, що якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів відповідно до встановленої процедури, то суд не має права

допустити відомості, що містяться в них, як докази. На нашу думку, таким чином забезпечується доступ сторін до доказів опонента і належна підготовка сторін до змагального дослідження доказів і їх джерел під час судового розгляду [8].

У КПК ключове значення має засада безпосередності дослідження доказів, також пов'язана із оцінкою допустимості доказів, їх джерел. Згідно із до ст. 23 КПК України суд досліджує докази безпосередньо і не може бути визнано доказами відомості, що містяться в показаннях, речах та документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених у КПК. До таких винятків із засади безпосередності дослідження доказів варто віднести ч.4 ст.95 КПК (у поєднанні із ст. 225 КПК та ч. 11 ст. 615 КПК), ч. 2-4 ст. 349 КПК. У спрощеному судовому розгляді кримінальних проступків (ч. 2 ст. 381 КПК), у письмовому апеляційне чи касаційному провадженнях (ст.ст. 406, 435 КПК) судовий розгляд відбувається без участі сторін, тож суд не отримує від них показань. Також під час розгляду представлених сторонами угод про примирення або про визнання винуватості суд не проводить безпосереднього дослідження доказів (ст.ст. 474-475 КПК).

Варто вказати, що дотримання принципу безпосередності дослідження доказів є обов'язковим як для суду першої, так і для суду апеляційної інстанції, на чому акцентував ККС ВС у постанові від 27 червня 2019 р. по справі № 235/6552/15-к). ККС ВС дійшов висновку, що апеляційний суд не вправі дати доказам іншу оцінку, ніж ту, яку дав суд першої інстанції, якщо ці докази не були досліджені при апеляційному перегляді вироку. Інакше матиме місце порушення засади безпосередності дослідження доказів. Недотримання її судом, якщо виходити зі змісту ч. 2 ст. 23 та статей 86, 94 КПК України, означає, що докази, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, не можуть бути визнані допустимими і враховані при постановленні судового рішення судом [9].

При визначенні допустимості доказів на даний час (січень 2025 р.) суди мають додатково застосовувати спеціальні норми ст. 615 КПК, оскільки наша держава і правова система зараз діє в умовах воєнного стану, під час якого об'єктивно неможливо діяти за звичайним кримінальним процесуальним порядком. Тому у ст. 615 КПК передбачені певні спеціальні норми, які дозволяють уникнути ризиків для життя учасників кримінального провадження, пристосуватися до відсутності електропостачання, телекомунікаційних мереж, технічних засобів, неможливості стандартного оформлення процесуальної дії чи її вчинення у загальний строк, встановлений у КПК (ч. 1, 12-13 ст. 615 КПК). Якщо у конкретному провадженні законно застосовувалися ці спеціальні норми, то отримані в умовах воєнного стану докази повинні визнаватися допустимими.

Слід вказати, що дія цієї умови допустимості доказів не передбачає застосування правила “отруйних плодів” щодо доказів, які є похідними від інших доказів, отриманих із порушенням законного порядку доказування. На цьому було акцентовано у практиці ККС ВС (постанова ККС ВС від 15 лютого 2018 р. у справі № 357/14462/14-к [10]; постанова ККС ВС від 8 жовтня 2019 р. у справі № 639/8329/14-к [11]). Отже, похідний доказ, отриманий законним способом, хоча і на підставі іншого, незаконно отриманого, не втрачає свою допустимість через зв'язок між ними. У теорії кримінального процесу такий підхід іменують концепцією “розбитого дзеркала”, за образною аналогією якої навіть окремі уламки дзеркала можуть бути використані для первісної цілі [12, с. 165].

Аналіз першої умови допустимості доказу ми завершили посиланням на припис ч. 2 ст. 5 КПК, згідно із яким допустимість доказів визначається відповідно до правових норм, які були чинними на момент їх отримання. Це означає, що наступні зміни у правовому регулюванні отримання доказу не тягнуть визнання його недопустимими, якщо доказ отриманий у порядку, який був законним на момент проведення відповідної процесуальної дії.

Друга загальна умова допустимості доказу – його отримання без істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих чинним в Україні міжнародним правом та вітчизняним законодавством. Цей аспект допустимості потребує звернення до ст. 87 КПК. Прикметно, що у ч. 1 вказаної норми КПК законодавець наводить загальне формулювання недопустимості доказів: недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

Велика Палата ВС (далі – ВП ВС) вказує, що ст. 87 КПК з очевидністю відсилає до порушення конвенційних та/або конституційних прав і свобод людини - заборони катування й нелюдського

поводження (ст. 3 Конвенції, ч. 1 ст. 28 Конституції), прав підозрюваного, обвинуваченого на захист, у тому числі професійну правничу допомогу (п. “с” ч. 3 ст. 6 Конвенції, ст. 59 Конституції), на участь у допиті свідків (п. “d” ч. 3 ст. 6 Конвенції), права людини на повагу до свого приватного життя, недоторканність житла (ст. 8 Конвенції), на відмову давати показання щодо себе, членів своєї сім’ї та близьких родичів (ч. 1 ст. 63 Конституції) (Постанова ВП ВС від 31 серпня 2022 р. у справі № 756/10060/17) [13]. Однак, видається, не менше значення мають і норми КПК, які визначають процесуальні права учасників кримінального провадження, насамперед, підозрюваного, обвинуваченого (ст. 42 КПК), потерпілого (ст. 56 КПК).

Цей загальний підхід дозволяє порушувати питання про недопустимість доказів і у випадку таких істотних порушень прав та свобод людини, які прямо не вказані у ч. 2-3 ст. 87 КПК. При цьому, користуючись у такий спосіб ч. 1 ст. 87 КПК, суд у своєму рішенні повинен навести обґрунтування, чому він вважає порушення фундаментального права або свободи настільки істотним, щоб зумовити визнання доказу недопустимим [11, п. 38].

У змісті ч. 1 ст. 87 КПК законодавець втілює концепцію правила “отруєних плодів”, запозичену із англо-американського права: недопустимими є будь-які докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Це положення покликане посилити охорону прав людини у кримінальному провадженні і попередити їх порушення.

Встановлення зв’язку між первинним та похідним доказом, які визнаються недопустимими відповідно до ч. 1 ст. 87 КПК, є обов’язком елементом доказування і передбачає наведення обґрунтування такого зв’язку у судовому рішенні. Зокрема, у постанові ККС ВС від 8 жовтня 2019 р. у справі № 639/8329/14-к було роз’яснено, що застосовуючи правило ч. 1 ст. 87 КПК в частині визнання недопустимими похідних доказів, суд має встановити не лише те, що первісний доказ, отриманий з порушенням фундаментальних прав і свобод людини і використаний в процедурах, які призвели до отримання похідного доказу, а також і що похідний доказ, здобутий саме завдяки тій інформації, яка міститься в доказі, визнаному недопустимим відповідно до ч. 1 ст. 87 КПК (11, п. 40). Для того, щоб можна було вважати, що певний доказ був отриманий завдяки доказу, визнаному недопустимим, інформація, що міститься у недопустимому доказі, має доводити обставини, які були необхідними для проведення іншої процесуальної дії по збиранню доказів (11, п. 43).

У ч.ч. 2-3 КПК ст. 87 України вказує на конкретні форми порушення прав та свобод людини, які є безумовними підставами для визнання доказів недопустимими. У постанові ККС ВС від 7 червня 2018 р. у справі № 718/1497/16-к слушно, вважаємо, констатовано, що КПК не дає вичерпного переліку підстав, за наявності яких докази мають визнаватися недопустимими, а натомість надає суду право вирішувати питання їх допустимості чи недопустимості в порядку, визначеному ст. 89 КПК України [14]. Варто вказати, що ч. 2-3 ст. 87 КПК поступово доповнюються законодавцем, що розвиває цю умову допустимості доказів. Втім, вважаємо, у ч. 2 ст. 87 КПК слід включити норму про дотримання права свідка на адвоката, права потерпілого на представника, права осіб, які не володіють мовою судочинства, на перекладача, права на законного представника для неповнолітніх, обмежено чи цілком недієздатних осіб. Адже вказані допоміжні учасники кримінального процесу необхідні для реалізації своїх прав учасниками кримінального провадження.

Якщо підставою для визнання доказів недопустимими є порушення, прямо вказані у ч. 2-3 ст. 87 КПК, то судовий розсуд практично не використовується. Тому суду достатньо констатувати сам факт порушення, а аргументувати його істотність потреби немає.

Суди мають додатково застосовувати спеціальні норми ст. 615 КПК у контексті дотримання прав та свобод людини під час кримінального провадження як умови допустимості доказів. Зокрема варто вказати, що у ч. 1 ст. 615 КПК вказано, що суддівський контроль за слідчими розшуковими діями може бути тимчасово замінений прокурорським наглядом керівника відповідного органу прокуратури, якщо відсутня об’єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень. Разом з тим, наголошено на дотриманні права на захист для підозрюваного, обвинуваченого в умовах воєнного стану (ч. 12 ст. 615 КПК). Такий вимушений відступ від звичайного кримінального процесуального порядку, обмеження окремих прав його учасників не суперечать практиці ЄСПЛ, Конституції, і, щиро сподіваємося, закінчиться якнайшвидше.

Варто вказати на значну практику ККС ВС щодо застосування норм про допустимість та визнання доказів недопустимими, яка розвиває, конкретизує загальні процесуальні умови щодо допустимості доказів у кримінальному судочинстві [15]. Однак таку практику не можна оцінити як змістовно єдину. Є. Ісаєнко слушно, на нашу думку, відзначив, що у практиці різних судових

органів у складі ВС є концептуально відмінні підходи до оцінки допустимості доказів [16]. Зокрема, 31 серпня 2022 р. ВП ВС прийняла постанову у справі № 756/10060/17, у якій сформулила загальний висновок, згідно із яким “суд, вирішуючи питання про вплив порушень порядку проведення процесуальних дій на доказове значення отриманих у їх результаті відомостей, повинен, насамперед, з’ясувати вплив цих порушень на ті чи інші конвенційні або конституційні права людини, зокрема встановити, наскільки процедурні недоліки “зруйнували” або звузили ці права або ж обмежили особу в можливостях їх ефективного використання. ... У разі визнання доказів недопустимими суд має вмотивувати свої висновки про істотне порушення вимог кримінального процесуального закону, зазначивши, які саме й чиї права і свободи було порушено і в чому це виражалось” [13]. Варто вказати, що підхід ВП ВС не був підтриманий у подільшій практиці ВС. Ця позиція ВП ВС була визнана лише як виняткова і непридатна для загального правозастосування у постанові колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 22 березня 2023 р. у справі № 161/1921/20. Зокрема, у згаданому рішенні вказано, що ВП ВС в провадженні про вчинення злочину проти життя та здоров’я особи (ч. 2 ст. 121 КК) застосовано виключення із загального правила про недопустимість доказу, якщо він отриманий не у порядку, встановленому КПК (ст. 86 КПК) [17].

Колегія суддів ККС ВС окремо звертає увагу на те, що “чинний КПК встановлює критерії допустимості доказів, які у разі їх застосування відповідно до пануючої в праві доктрини є дієвим засобом реалізації законності як засади кримінального провадження в контексті виконання вимог ст. 6 Конвенції. ...Невиконання вимог чинного КПК щодо визнання доказів недопустимими у випадку їх невідповідності встановленим критеріям та одночасне посилення на оціночні критерії практики ЄСПЛ щодо загальної справедливості провадження з метою обґрунтування винуватості особи на підставі доказів, отриманих всупереч встановленому порядку, колегія суддів вважає застосуванням кримінального процесуального закону всупереч приписам загальних засад кримінального провадження, що є неприпустимим” [17]. Ми оцінюємо такий підхід як більш послідовний і орієнтований на сукупність норм Конституції, чинного КПК у контексті практики ЄСПЛ. Він не виправдовує такі порушення норм КПК, через які не були уражені права певної особи, а вказує, що такі порушення законного порядку досудового розслідування неминуче утворюють порушення загальних засад кримінального провадження та прав людини, зокрема, підозрюваного, обвинуваченого. Тому докази, здобуті із процесуальними порушеннями, повинні визнаватися недопустимими. Разом із тим, ККС ВС також сформулював неоднозначний, на нашу думку, висновок про те, що при оцінці допустимості доказів відповідні “критерії підлягають застосуванню з урахуванням положень ч. 1 ст. 412 КПК. Суд зобов’язаний перевіряти законність, повноту і правильність порядку отримання доказів і відхиляти ті з них, які були одержані зі значними непоправними порушеннями встановленого порядку” [17]. На нашу думку, такий підхід знову ж не зовсім коректний, адже ст. 412 КПК визначає ті порушення, допущені під час судових проваджень, які є підставою для скасування судового рішення, оскільки вони перешкодили чи могли перешкодити суду ухвалити законне та обґрунтоване судове рішення. Це визначення не кореспондує регулюванню допустимості доказів. Також судді ККС ВС наголошують, що лише значні непоправні процесуальні порушення є підставою для визнання доказів недопустимими. Однак як диференціювати незначні та значні порушення вимог КПК у цьому судовому рішенні не роз’яснено.

Наступний крок у формуванні судової практики оцінки допустимості доказів було зроблено у Постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 17 жовтня 2023 р. у справі № 455/844/16-к. Зокрема, було роз’яснено, що “критерії визнання доказів недопустимими обумовлюють диференційований порядок вирішення питання щодо їх недопустимості: під час будь-якого судового розгляду у разі встановлення очевидної недопустимості доказу (ч. 4 ст. 87, ч. 2 ст. 89 КПК України) – у випадках, коли такі докази отримані внаслідок істотного та очевидного порушення прав та свобод людини ...; у нарадчій кімнаті під час ухвалення судового рішення по суті (ч. 1 ст. 89 КПК України) - якщо ... допущено ... інші порушення прав людини та потребують оцінки на підставі всієї сукупності доказів...” [18]. Якщо доказ отриманий із порушення процесуального порядку, то “суд в кожному конкретному випадку має встановити: чи спричинило це порушення появу обґрунтованих сумнівів у достовірності фактичних даних, отриманих в результаті проведення процесуальної дії; чи можливо усунути такі сумніви за допомогою інших доказів чи додаткових процесуальних засобів доказування. У цьому випадку докази, отримані з

порушеннями КПК України, можуть бути використані судом як допустимі лише у разі, якщо: ці порушення не є істотними, тобто не могли вплинути та не впливають на достовірність отриманих фактичних даних; порушення є суттєвими (такими, що породжують сумніви у достовірності доказів), втім такі сумніви можуть бути усунуті іншими зібраними допустимими доказами. У разі встановлення порушення, що породжує сумніви в достовірності отриманих фактичних даних, які неможливо усунути на основі інших доказів чи за допомогою проведення додаткових процесуальних дій, суд має визнати такий доказ недопустимим” [18]. Цитований фрагмент Постанови ККС ВС від 17 жовтня 2023 р. у справі № 455/844/16-к, на нашу думку, є найбільш збалансованим і детальним. Хоча у ст. 86 КПК стосовно допустимості доказів загалом не передбачено прийнятності неістотних порушень порядку отримання доказів, проте, слід розуміти, що ознака допустимості доказу висувається законодавцем саме для того, аби не було сумнівів у його достовірності. А саме у цій парадигмі і пропонує вирішувати питання допустимості доказів колегія суддів Першої судової палати ККС ВС. Таким чином, на нашу думку, досягається баланс публічних і приватних інтересів у сфері кримінального провадження.

Висновки. Вимога допустимості доказу логічно витікає із положень Конституції, КПК України про верховенство права та законність кримінального провадження, презумпцію невинуватості. Завдання кримінального процесу теж пов’язані із нормами про допустимість доказів.

Доказ визнається допустимим за одночасного дотримання двох загальних умов: 1) позитивної - він отриманий із неухильним дотриманням порядку, встановленого чинним кримінальним процесуальним законодавством (ст. 86 КПК); 2) негативної – доказ сформовано без істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією, Законами та ратифікованими міжнародними договорами України (ст. 87 КПК).

Оцінка допустимості доказу з огляду на дотримання чинного кримінального процесуального порядку при його отриманні передбачає комплексний підхід. Нами окреслено сукупність із семи загальних процесуальних умов збирання (формування) та використання доказів. Слід зважати на спеціальні норми (винятки із загальних правил КПК та норми, які діють під час воєнного стану), які впливають на допустимість доказів.

Розглянуто зміст і сферу застосування правила “отруйних плодів” як елемент умов допустимості доказів. Відзначено, що до переліку безумовних підстав для визнання доказів недопустимими у ч. 2 ст. 87 КПК слід включити норму про дотримання права свідка на адвоката, права потерпілого на представника, права осіб, які не володіють мовою судочинства, на перекладача, права на законного представника для неповнолітніх, недієздатних осіб.

Узагальнено тенденції і колізії практики ВС щодо оцінки допустимості доказів, визнання їх недопустимими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Каліновська А. Оцінка доказів у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 323–328.
4. Головатий С. Верховенство права: монографія: У 3-х кн. Кн. 2. К.: Видавництво «Фенікс», 2006. 1276 с.
5. Постанова Пленуму ВС “Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя” від 01 листопада 1996 р. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text>.
6. Постанова ККС ВС від 7 серпня 2019 р. у справі № 607/14707/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/83589933>.
7. Крикунов О.В., Троць Д.В. Належність та допустимість доказів у кримінальному процесуальному праві України Актуальні питання реформування правової системи: зб. матеріалів ХІХ Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 15-16 вересня 2023 р. Уклад. Джурак Л.М. Луцьк: Завжди Поруч, 2023. С. С 152–154.
8. У судовій практиці ККС ВС було напрацьовано окремий підхід щодо доказів, одержаних у результаті негласних слідчих розшукових дій, які є таємною інформацією і потребують

- розсекречування відповідно до Інструкції від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 (Постанова ВП ВС від 16.01.2019 р. у справі № 751/7557/15-к; Постанова ВП ВС від 16.10.2019 р. у справі № 640/6847/15-к). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_neglasni_slid_dii.pdf.
9. Постанова ККС ВС від 27 червня 2019 р. у справі № 235/6552/15-к. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/C009346>.
 10. Постанова ККС ВС від 15 лютого 2018 р. у справі № 357/14462/14-к URL: <https://gracers.com/pres-centr/oglyad-rishen-verhovnogo-sudu>.
 11. Постанова ККС ВС від 8 жовтня 2019 р. у справі № 639/8329/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85238666>.
 12. Вапнярчук В.В. Щодо концепцій допустимості доказів. *Право і суспільство*. 2016. № 5. С. 162–167.
 13. Постанова ВП ВС від 31 серпня 2022 р. у справі № 756/10060/17. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=106141457&red=100003d9cbb22db9aa014b2327ac77a03ec8d5&d=5>.
 14. Постанова ККС ВС від 7 червня 2018 р. у справі № 718/1497/16-к. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_07_06_2018_roku_u_spravі_718_1497_16_k.
 15. Огляд судової практики ККС ВС щодо визнання доказів недопустимими. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1153831/>; Огляд судової практики ККС у складі ВС щодо недопустимості доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogljad_KKS_VS.pdf.
 16. Ісаєнко Є. Зміна підходів Верховного Суду до оцінки доказів на предмет їх допустимості. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/zmina-pidhodiv-verhovnogo-sudu-do-ocinki-dokaziv-na-predmet-yih-dopustimosti.html>.
 17. Постанова Третьої судової палати ККС ВС від 22 березня 2023 р. у справі № 161/1921/20. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=109810013&red=100003c1d0a01c33d3c90bb4e3ed962f34cbaa&d=5>.
 18. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 17 жовтня 2023 р. у справі № 455/844/16-к. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=114423741&red=100003e76b2ab5045a6078b20681fff51e08cd&d=5>.